

8 שנות לימוד – רמת יסוד

מדעי ההתנהגות

שער שלישי הקבוצה - חברה

איסוף ארגון ועריכה – אילת כ"ץ

מהי קבוצה?

ג'והן דון

מאנגלית: דרור גרין

איש איננו אי

איש איננו אי, כלו לעצמו,
כל איש הוא חלק מן היבשות,
חלק מן השלם.
אם רגב אדמה יסחף אל הים,
אירופה תהיה חסרה.
כאלו היה זה צוק.
כאלו היתה זו אחוזת ידידיך
או כאלו היתה זו נחלתך שלך.
מותו של כל אדם מחסיר ממני,
משום שיש לי חלק במין האנושי.
ולכן לעולם אל תשאל, למי צלצלו הפעמונים;
לך הם מצלצלים.

**על מה מדבר השיר? מה אתם מבינים מהשיר?
האם אתם מסכימים עם דעתו של המשורר?**

על מה מדבר השיר? מה אתם מבינים מהשיר? האם אתם מסכימים עם דעתו של המשורר?

המובן הפשוט של "איש איננו אי" הוא 'בן-אדם אינו אי', כלומר הפרט, היחיד, אינו קיים בנפרד כאי בים.

"יִבְשֶׁת" עומדת אל מול המלה "אי", מטפורה מול מטפורה. "הַיִּבְשֶׁת", לדברי המשורר, מייצגת את המערך החברתי שכל אחד מאיתנו הוא חלק ממנו, כלומר "חלק מן השלם

השיר מסתיים במסקנה מוסרית העולה מתוך ההבנה שכל אדם הוא חלק מקהילה: "מוֹתוֹ שֶׁל כָּל אָדָם מְחִסִּיר מִמֶּנִּי". בזכות היכולת האמפתית שלנו, אנחנו חשים במותו של כל אדם כאילו חווינו אותו בעצמנו, משום שאנחנו איננו נפרדים, "משום שיש לי חלק במין האנושי".

"ולכן לעולם אל תשאל, למי צלצלו הפעמונים", הוא כותב, ורומז על צלצול פעמוני הכנסייה המכריזים על מותו של מישהו.

גם אם נדמה לנו שזה מישהו זר ולא מוכר, עלינו לזכור שכל אחד מאיתנו הוא חלק מקהילה גדולה, וכל אחד מאיתנו אחראי גם לשאר חבריה.

כשפעמוני הכנסייה מצלצלים, "לך הם מצלצלים", כדי שתזכור שלאחריות האישית שלך יש השפעה על הקהילה כולה, ושגם אם מישהו שאינך מכיר סיים את חייו, המוות הזה ישפיע גם על חיך.

ג'והן דון

מאנגלית: דרור גרין

איש איננו אי

איש איננו אי, כלו לעצמו,
כל איש הוא חלק מן היבשת,
חלק מן השלם.
אם רגב אדמה יסחף אל הים,
אירופה תהיה חסרה.
כאלו היה זה צוק.
כאלו היתה זו אחוזת ידידיך
או כאלו היתה זו נחלתך שלך.
מותו של כל אדם מחסיר ממני,
משום שיש לי חלק במין האנושי.
ולכן לעולם אל תשאל, למי צלצלו הפעמונים;
לך הם מצלצלים.

חוה אלברשטיין - רקמה אנושית אחת
מילים – מוטי המר

כשאות, משהו ממני, משהו ממני
ימות בק, ימות בק.

כשתמות, משהו ממך בי, משהו ממך בי
ימות איתך, ימות איתך.

כי כולנו, כן כולנו
כולנו רקמה אנושית אחת חיה
ואם אחד מאיתנו
הולך מעמנו
משהו מת בנו -
ומשהו, נשאר איתו

אם נדע, איך להרגיע, איך להרגיע
את האיבה, אם רק נדע.

אם נדע, אם נדע להשקיט את זעמנו
(אם נדע להשקיט)
על אף עלבוננו, לומר סליחה.
אם נדע להתחיל מהתחלה.

זה קרה בחיפה, עיר נעוריו של מוטי המר. ב-9.
ביולי 1959, הגיע דדון, הוא עקיבא אלקריף, פועל
בשוק הסיטונאי, אל בית הקפה "רוזוליו" שבשכונת
העולים, וואדי סאליב. כמו בהרבה פעמים קודמות
הוא השתכר, אלא שהפעם כשהזמינו את המשטרה
הוא חטף 5 כדורים. ואת כל זה ראה ושמע מוטי בן
התשע וחצי, ונשרט. חיפה כעיר נמל ידעה אלימות
ופשע, "הייתי עד לאירועים קשים כל הזמן" יגיד
שנים אחר כך, אך הביטויים העדתיים "החרידו אותי
יותר מכל מראות הפשע שראיתי שם".

"החומרים האלה של ילדותי ובחרותי - אומר מוטי המר
- הניבו את כתיבת השיר רקמה אנושית אחת. רציתי
לתת ערך לחיי כל אדם, ללא כל קשר למוצאו, לדתו,
לעדתו או לארצו".

על מה מדבר השיר?
מה אתם מבינים ומרגישים מהשיר?

אם אתה רוצה להגיע מהר –
לך לבד.
אם אתה רוצה להגיע רחוק –
לך ביחד...

(משפט אפריקאי)

עץ יחיד נשבר בקלות,
אך לא קבוצה של עשרה.
~ פתגם יפני

חילים שנוגעות

איזה ציטוט "מדבר" אליך? הסבר/י

"כשהעיוור תומך בפיסח, שניהם מצליחים להתקדם." פתגם שוודי

"אם תעשה כל שביכולתך למען הקבוצה, תמיד תעשה משהו טוב גם לעצמך" (פט ריילי)

אף אדם לא יכול להגשים את חלומותיו ללא עזרתם של אחרים סביבו. – נפוליאון היל

מושג והסברו

חברות / סוציאליזציה, הוא תהליך של התנסות חברתית ותרבותית מתמשכת, המקנה ליחיד דפוסים, כללים וערכי תרבות בחברה

בה הוא חי.

תהליך החיברות הוא תהליך בסיסי ואף קריטי לעיצוב האישיות, ההתנהלות הרגשית ודפוסי המחשבה של היחיד בחברה.

תהליך החיברות מתחיל כבר בילדות, נמשך בגיל ההתבגרות, הבגרות, הזקנה וכך הלאה עד המוות. אין שלב בחיים בו תהליך החיברות נפסק והוא נחשב לתמידי.

חיברות - המשפחה היא סוכן חיברות ראשוני ומשמעותי עבור הפרט. המשפחה מעבירה לפרט ערכים ונורמות, שפה, תפקידים מגדריים, עמדות ועוד, ובכך תורמת לשמירה על הסדר החברתי

תפקידי המשפחה כסוכן חברות

הצבה חברתית

המשפחה מביאה את הילד אל עולמה החברתי-תרבותי. הילד נולד להורים בעלי סטאטוס חברתי-כלכלי מסוים. באמצעות הוריו הוא לומד על שיוכו מבחינת גזע, לאום, עדה, דת ומעמד חברתי.

חברות מטרים

תהליך המכין את הפרט לתפקידו כבוגר בחברה, מכשיר את הילד למצבים חדשים וללמידה נוספת בעתיד. בחברה המסורתית מתחיל הילד בגיל מוקדם את התהליך תוך צפייה באביו, בהצטרפות אליו וברכישת מיומנויות העבודה ממנו.

חברות למגדריות

חלוקת התפקידים במשפחת המוצא תשפיע על התפיסות המגדריות של חברה כמו על חלוקת התפקידים במשפחת ההקמה של ילדי המשפחה.

בחירת סוכני החברות

להורים השפעה ישירה על האחרים המשפיעים על הילד, כגון: בחירת מטפלת, גן חברים, ספרים וקביעת מקום המגורים. להורים גם השפעה עקיפה על בחירת סוכני החברות: הם מטביעים בילד עמדות שיטפיעו על רכישה או דחייה של סוכני חברות אחרים.

תפקידי המשפחה כסוכן חברות

הצבה חברתית - המשפחה מביאה
את הילד אל עולמה החברתי-תרבותי.
הילד נולד להורים בעלי סטאטוס
חברתי-כלכלי מסוים. באמצעות הוריו
הוא לומד על שיוכו מבחינת גזע, לאום,
עדה, דת ומעמד חברתי.

תפקידי המשפחה כסוכן חברות

חברות למגדריות –

חלוקת התפקידים במשפחת
המוצא תשפיע על התפיסות
המגדריות של חברה כמו על
חלוקת התפקידים במשפחת
ההקמה של ילדי המשפחה.

תפקידי המשפחה כסוכן חברות

חברות מטרים - התהליך המכין את הפרט לתפקידו כבוגר בחברה. תהליך החברות מכשיר את הילד למצבים חדשים וללמידה נוספת בעתיד.

בחברה המסורתית מתחיל הילד בגיל מוקדם את התהליך תוך צפייה באביו, בהצטרפות אליו וברכישת מיומנויות העבודה ממנו. בחברה המודרנית, מקצוע כבר איננו עובר בירושה, ועל הפרט, בכדי להתמקצע, לעבור תהליך ממושך של התמחות ורכישת ידע במסגרות פורמאליות

תפקידי המשפחה כסוכן חברות

בחירת סוכני החברות - להורים השפעה ישירה על האחרים המשפיעים על הילד, כגון: בחירת מטפלת, גן חברים, ספרים וקביעת מקום המגורים. להורים גם השפעה עקיפה על בחירת סוכני החברות: הם מטביעים בילד עמדות שישפיעו על רכישה או דחייה של סוכני חברות אחרים.

יחסים בקבוצה
נורמה, סטיגמה, סטראוטיפ

מושג והסברו

נורמה

נורמה (בעברית: נוהל, נוהג, מנהג, התנהגות מקובלת או תקנה)

נורמה היא אופן ההתנהגויות והמצופה מקבוצות ויחידים בחברה מסוימת, הנתפס כראוי, תקין ומקובל על פי הערכים של אותה התרבות.

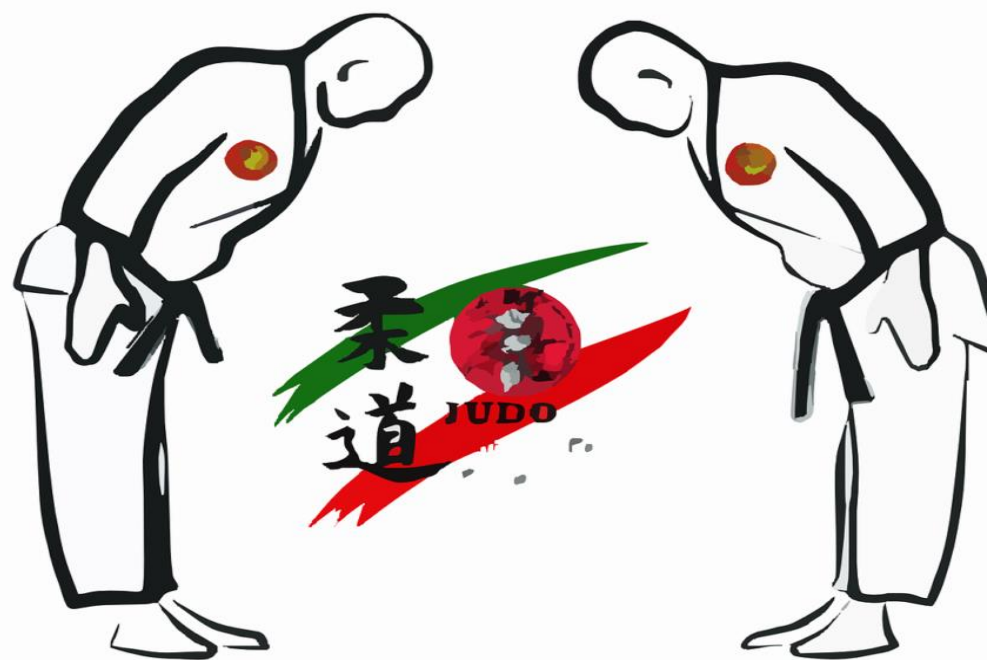
נורמה אינה בהכרח חוק משפטי והיא תלויה הקשר בדומה למוסר. באופן זה הנורמה חברתית מבטאת הסכמה חלקית או מלאה, אשר יכולה לבוא לידי ביטוי באופן פורמלי או בלתי פורמלי.

הנורמה החברתית משמשת גורם חשוב בשימור הזהות החברתית של הקבוצה, וכן בתפקוד התקין של החברה.

לכל חברה יש הגדרות נורמה משלה בכל שטחי החיים, אשר נלמדות ומועברות בחינוך ובמורשת התרבותית. זהו חלק **מתהליך החיברות** של הפרט.

נורמות חברתיות

נורמות חברתיות הן ביטוי של ערכים של חברה מסוימת. ערכים נבדלים מנורמות בכך שהם מופשטים ומהווים תפיסה כללית, ואילו נורמות הן כללי התנהגות, הוראות ביצוע, קווי הנחיה ספציפיים לאנשים בסוגים שונים של מצבים. ערכיה של חברה חשובים, כי הם קובעים את תוכן של הנורמות. בחיי היומיום, הערך מיתרגם להוראות ביצוע מדויקות. הנורמות קובעות מפורשות את סדר היחסים החברתיים. הנורמה נוצרת מתוך פעילות גומלין בין בני אדם, והיא תולדה של ערך מסוים.

[בתמונה: הקידה לפני ואחרי קרב ג'ודו - נורמת התנהגות. תמונה חופשית - CC0 Creative Commons שעוצבה והועלתה על ידי Clker-Free-Vector-Images לאתר Pixabay]

נורמה חברתית או חוק?

נורמה חברתית או חוק?

מושג הסבר

סטטוס חברתי / בעברית: מיצב חברתי הוא מיקומו של האדם במבנה החברתי בהקשרים שונים .

סטטוס /מיצב פירושו מעמד חברתי של הפרט כפי שנתפס ע"י הכלל. הסטטוס הוא כינוי למיקום החברתי של הפרט במערכת חברתית כמו : מוסד, משפחה, קהילה וכד'. לכל סטטוס יש הגדרות של תפקידים, זכויות, חובות וציפיות שעל פיהם האדם הממוקם בסטטוס הנ"ל אמור להתנהג. סטטוס חברתי היא מקומו של האדם במבנה החברתי (ולא יוקרה חברתית).

בכל סטטוס יש זכויות וחובות, וציפיות להתנהגות לפי נורמות מסוימות ולפעמים גם תנאים לכניסה לסטטוס. לאדם סטטוסים רבים במסגרות השונות שהוא נמצא בהן כמו בעל ואבא במשפחה, רופא בעבודה, קצין בצבא וכו'

סטטוס שיוכי - הוא סטטוס הנרכש באופן אוטומטי וקשה לשינוי. הסטטוס נרכש לעיתים מרגע הלידה וגם במהלך החיים. הסטטוס מסמל את השתייכות האדם למשפחה, קהילה, חברה, לאום, דת וכד'. אדם כמעט ואינו יכול להחליף את הסטטוס השיוכי שלו למעט מקרים של שינוי דת או החלפת קהילה או מקום. החברה מייחסת חשיבות רבה לסטטוס השיוכי.

סטטוס הישגי - סטטוס הנרכש ע"י הישג אישי של הפרט בחברה. ע"מ להגיע לסטטוס זה על האדם לבצע פעולה מסוימת שתכניס אותו לסטטוס. סטטוס הישגי אחר הוא של איש עסקים שקיבל את הסטטוס לאחר פעילות ממושכת בעולם העסקים.

בספרות קיימת הפרדה בין מעמד חברתי לבין סטטוס /מיצב חברתי (Social Status). בעוד מעמד חברתי מתייחס למיקום בתוך ההיררכיה החברתית המאפשר להשפיע על אחרים, הסטטוס החברתי מתייחס למידה שבה אנשים אחרים מוכנים להיענות לבעל הסטטוס מרצון, מתוך הערכה והערצה.

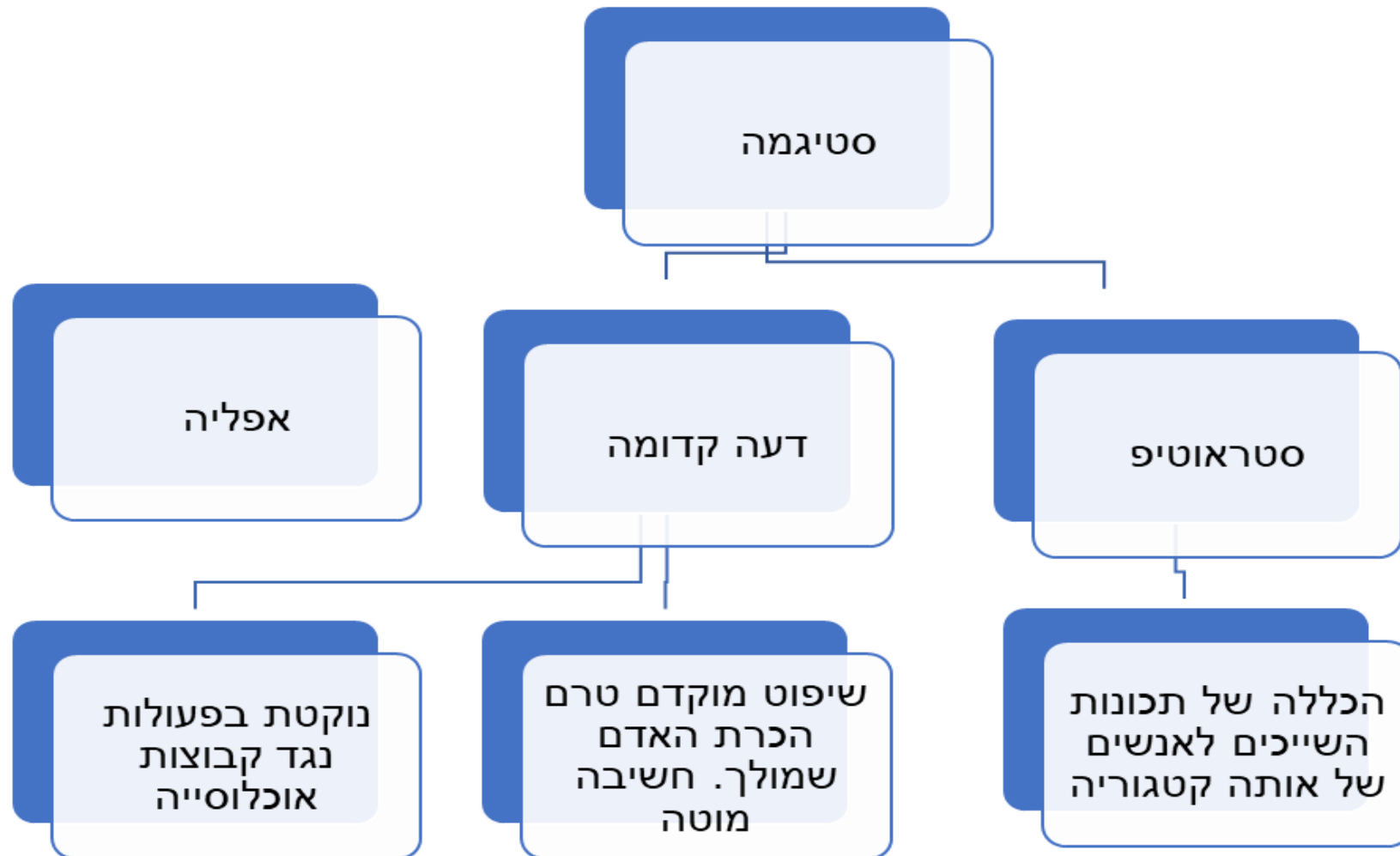
אדם משתייך לסטטוס שיוכי ללא כל מאמץ מצידו, ללא תלות ברצונותיו ואין לו שליטה על כך. דוגמאות: גיל, מוצא, צבע עור, מין.

סטטוס הישגי – מוקנה לאדם בהתאם להישגיו, בהתאם למאמציו האישיים, לעיתים גם בהתאם לרצונו האישי והוא תלוי במידה מסוימת בתחומים שלאדם יש שליטה בהם. דוגמאות: עיסוק, חריצות ורמת השכלה.

סגן-אלוף ד"ר אברהם יצחק יהפוך לראשון מקרב העדה האתיופית שיענוד דרגות אלוף-משנה, עם קידומו לתפקיד קצין הרפואה של פיקוד הדרום - האחראי על מגוון מערכי הרפואה בשגרה ובחירום עבור הכוחות של פיקוד הדרום. (כתבה מ-2016)

חשבו! מה שייך לסטטוס שיוכי ? ומה לסטטוס השגי?

סְטִיגְמָה

מושג והסבר

סְטִיגְמָה

מקור המילה "סטיגמה" הוא מיון העתיקה משמעותה המקורית של המילה היא סימני היכר גופניים שנועדו להבליט משהו שלילי ויוצא דופן המעיד על מעמדו הנחות של הפרט. היוונים נהגו לצרוב את גופם של אנשים מסוימים: עבדים, פושעים, בוגדים וכו', כדי שהציבור ידע ויזהה אנשים אלו, וירחק מהם. צורות ענישה מתייגות, כגון הטבעת אות קלון, נועדו לא רק להכאיב לעבריין ולייסרו, אלא גם להשפילו בפומבי ולהרתיע עבריינים בכוח. הסטיגמה - הזיהוי הפומבי כעבריין או פושע, מהווה גורם הרתעה יעיל הרבה יותר מעונשים רבים.

סטיגמה - היא מאפיין שלילי המקביל בין בעל המאפיין (או הנתפס כבעל מאפיין זה) לבין אחרים. זוהי הדרך בה אנשים בחברה

מתייחסים לקבוצה חברתית על פי הסטריאוטיפים והדעות הקדומות הקיימות כלפי אותה קבוצה, מקורן של אלו בחוסר ידע ובחוסר

הבנה.

סטיגמה היא אפיון של אדם כשונה מאחרים, לרוב באופן הנתפס כשלילי. לדוגמה: האדם בעל הסטיגמה נתפש כאדם רע, חלש, נכשל, מוגבל, בעל מום או חולה, ולכן הוא הופך בעיני החברה מאדם שלם ורגיל לאדם פחות-ערך ונחות.

לסטיגמה שלושה מרכיבים:

המרכיב הראשון הוא סטריאוטיפים

מבני ידע שהאדם משתמש בהם כדי לאפיין קטגוריות חברתיות. סטריאוטיפים מייצגים אמונות מוסכמות על קבוצות חברתיות שונות, והם יכולים לעזור ביצירת התרשמות ראשונית וציפיות ראשוניות מהאדם השייך לקבוצה החברתית המתויגת. תהליך הבניה של הסטראוטיפ מושפע מאמונות תרבותיות.

המרכיב השני הוא דעות קדומות

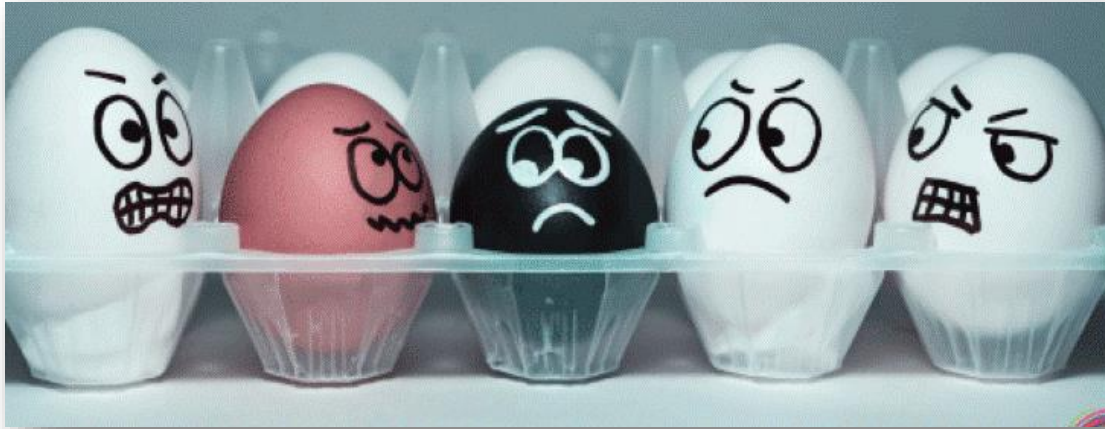
אנשים בעלי דעה קדומה מפנימים את הסטריאוטיפים השליליים (לדוגמה, "זה נכון שכל האנשים עם מחלות נפשיות עושים דברים לא צפויים"), ויוצרים כתוצאה מכך תגובה רגשית שלילית כללית ("אנשים עם מחלת נפש מפחידים אותי"). דעות קדומות מכילות בדרך כלל מרכיב של הערכה שלילית.

המרכיב השלישי בסטיגמה הוא אפליה

תגובה התנהגותית המתבססת על דעה קדומה כלפי קבוצת מיעוט מתויגת, הגורמת לפגיעה בחברי הקבוצה.

סטריאוטיפים הם הכללות אודות קבוצות אנשים (לדוגמה: "בלונדיניות טיפשות", "יהודים חכמים" וכד'). אמונות אלו עשויות להיות חיוביות או שליליות, נכונות או שגויות בבסיסן, והן משמשות לקטלוג בני אדם. סטריאוטיפים גורמים לחשיבה על האדם כעל חבר בקבוצה ולא כעל אינדיבידואל.

מהו ההבדל בין "דעה קדומה", "סטריאוטיפ" ו-"אפליה" ?

"דעה קדומה" היא עמדה ולכן היא בעלת שלושה מרכיבים : קוגניטיבי, רגשי והתנהגותי, לעומתה,

"סטריאוטיפ" אינו עמדה, אלא תפיסה (בדרך כלל שלילית) כלפי קבוצה חברתית כלשהי, ולכן הוא

מהווה רק את המרכיב הקוגניטיבי של העמדה.

"אפליה" מתארת התנהגות שלילית כלפי בני אדם בשל שייכותם לקבוצה מסוימת.

מה שידועים משם, לא רואים מפה – פעילות 1

דרך מרכזית להתגבר על סטריאוטיפים היא על ידי איתגור תפיסות שגויות ובחינת בסיס הידע שלנו על קבוצות שונות.

עבודה אישית

נבקש מהלומדים לספר סיפור קצר או לתאר דמות על פי השאלות שבאזור.
לדוגמה: בוקר של ילד סיני, אחר הצהריים בברלין/במאה שערים וכד'.

**מה שידועים משם,
לא רואים מפה**

תיאור חיובי
או שלילי?

מאיפה הגיע
הרעיון לסיפור?

אלו עדויות
במציאות
מצדיקות
את הסיפור?

האם התיאור
מתאים לכל
חבר בקבוצה
המדוברת?

האם כולם
תיארו את
הדמות
באותו אופן?

סיכום

נסכם את הדיון בהתייחס לשאלה: כיצד ההנחות שלי כלפי אנשים עשויות להשפיע על אופן ההתנהגות שלי כלפיהם?

הסטריאוטיפים שמנהלים אותי – פעילות 2

1. עבודה אישית

נבקש מהתלמידים לכתוב מאפיינים קבוצתיים שהם מכירים ופוגשים בחברה. לדוגמה: קבוצות שהמאפיין המשותף להן הוא דת, מגדר, עדה, העדפה מינית, לאום, יכולות, מוגבלויות, מצב סוציאקונומי (עשירים, עניים) וכד'. לאחר מכן ימלאו את הטבלה המצ"ב בהתייחס לאותן קבוצות.

2. בקבוצות

נחלק את הכיתה לקבוצות של 4 ונבקש מכל קבוצה לדון בשאלות הבאות:
על מה אתם מבססים את העמדות כלפי קבוצות שאליהן יש לכם סובלנות נמוכה?
מה יכול לגרום לכם לשנות את דעתכם בקשר לקבוצות אלו?
מהם הנימוקים המשותפים לעמדות לא-סובלניות? מהם הנימוקים המשותפים לעמדות סובלניות?
מה מוביל לנכונות לשנות דעה?

3. במליאה

כל קבוצה תציג את הממצאים שלה. נדגיש את הנקודות המשותפות שעשויות לקדם או לפגוע בסובלנות. נקיים דיון סביב השאלות:
מה גורם לחוסר סובלנות, מה מעודד סובלנות ומה נדרש על מנת לשנות עמדות סטריאוטיפיות והכללות.
דוגמאות לנימוקים להעדר סובלנות: עדיף חברה ללא שונות בכלל מכיוון שהשונות פוגעת באחדות שלנו.
סטריאוטיפ אודות קבוצות: להט"בים זה לא טבעי, כל החרדים הם נטל כי הם לא עובדים...
דוגמאות לנימוקים לסובלנות: לכל אחד הזכות להיות מה שהוא רוצה
יותר מעניין כשיש שונות... מה יכול לשנות עמדות? היכרות אישית עם אנשים מהקבוצה

פעילות 3 - מי אני? שמש סטריאוטיפים

1. מה חושבים עליי?

נבקש מכל תלמיד/ה לענות על השאלה: "מה חושבים עליי" בהתבסס על המראה או בשל שייכות לקבוצה מסוימת (במיוחד דברים שהם לא בהכרח אמיתיים). למשל:

אנשים חושבים שאני טוב/ה בחשבון כי יש לי משקפיים

אנשים חושבים שאני אוהב כדורגל בגלל שאני בן

אנשים חושבים שאני מסודרת בגלל שאני בת

חשוב שהתלמידים יתנו נימוק: למה לדעתם אנשים חושבים זאת עליהם?

2. איך נוצרים סטריאוטיפים?

נסביר שהקטגוריות שעלו בנימוקים הם סטריאוטיפים. דוגמאות: אנשים חושבים שבלונדיניות פחות חכמות, אנשים שמנים הם עצלנים/מצחיקים, מוסלמים הם טרוריסטים, הומוסקסואלים הם פחדנים, אפרו-אמריקאים אלימים, אסיאתים חרוצים וכדומה. נשאל: מה המקור לסטריאוטיפים? (משפחה, חברים, תקשורת) ונסביר שזה טבעי אך אפשר לשנות זאת.

3. איך מתגברים על סטריאוטיפים?

נבקש מהתלמידים לחשוב על דרכים שיכולות לסתור סטריאוטיפים. למשל: השאלה האם כל האנשים מהקבוצה הם בעלי אותה תכונה? (האם למשל אנחנו מכירים מוסלמים שאינם טרוריסטים – חברי כנסת, זמרים, שחקנים, ספורטאים וכו').

4. יצירת שמש סטריאוטיפים

בקשו מכל תלמידה לכתוב "שמשות סטריאוטיפים" לפי המבנה הבא:

זה שאני _____ (במרכז)

לא אומר שאני _____ (מסביב)

לא אומר שאני _____ (כנ"ל)

לא אומר שאני _____ (כנ"ל)

5. סיכום במליאה נבקש ממתנדבים להציג ולהסביר את השמשות שלהם לכיתה. נשאל: איך אתם מרגישים כאשר רואים אתכם לפי מאפיינים של קבוצה ולא כפי שאתם באופן אישי? כיצד סטריאוטיפים עשויים להשפיע על ההתנהגות שלכם כלפי אחרים?

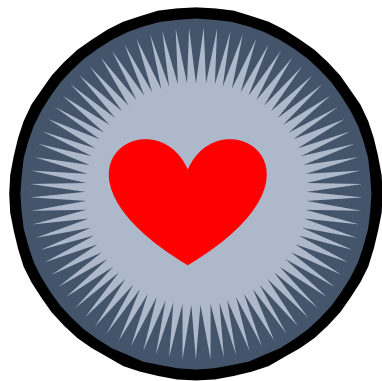
שמש סטריאוטיפים

לסיום

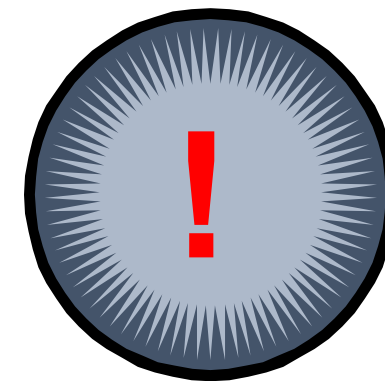
למדתי ש...

אהבתי....

יש לי שאלה....

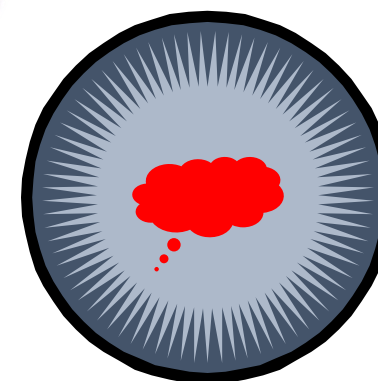
משהו שהתחדד לי

נהגתי לחשוב..
עכשיו אני חושב...

חשוב לי לומר....

אני חושב/ת ש....

מה אוכל ליישם?